

יש לצרף סברת הדברי מלכיאל שאין לקבוע שאכן התינוק אינו חולה לגבי מילה אלא לאחר שלושים יום. שרק אז אפשר לקבוע בודאות שהתינוק בריא.

תינוק טריפה שאין לו סיכוי לחיות, אך בשעת המילה בריא הוא אפשר למולו לדעת החתם-סופר ושאר האחרונים.

סימן מב

הליכי גרות בקטנים

בזמן הזה דווים ודחופים ומסוחפין ומטורפין ויסורין באים עליהם? אם אמר: אני יודע ואני כדאי — מקבלין אותו מיד, ומודיעין אותו עקרי הדת שהם יחוד ה' ואיסור עבודה זרה... ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות". כאן מונה הרמב"ם את סדר הודעת המצוות וממשיך בהל"ה: "אם חזר בו ולא רצה לקבל — הולך לדרכו, ואם קבל אין משהין אותו אלא מלין אותו מיד" (ואח"כ בא סדר הטבילה).

את רצונו הכנה של המתגייר להיכנס ליהדות, את הנסיון לדחותו כדי לברוק עד כמה גמר בדעתו להיכנס לברית וקבלת המצוות, לא הזכיר הרמב"ם בהליכי גרות שנלמדו מסיני. גם הגמרא בכריתות מזכירה רק שלושה פרטים: מילה וטבילה וקרבת, ומנין ההלכות של קבלת מצות שהזכיר הרמב"ם בפרטות בתחילת פי"ד.

אם נדייק בלשון הרמב"ם (פי"ג הל"ד) נמצא שהרצון האמיתי להיכנס ליהדות וקבלת עול תורה, אינו מהליכי הגרות, אלא תנאי ראשוני והגדרתו של המתגייר. הרמב"ם אינו אומר: וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית צריך שיקבל עליו עול תורה. אלא: "כשירצה העכו"ם להכנס לברית... ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה"... תחילה מגדיר הרמב"ם מהו "מתגייר", על מי אפשר לפעול הלכות גרות: "כשירצה עכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה" — זוהי הגדרתו של המתגייר, אם הוא בעל תנאים אלה אפשר להתייחס אליו כמועמד ליהדות ולהעביר אותו את הליכי הגרות, שהם: המילה והטבילה והקרבת. אולם כל עוד אין לו שלושה אלה, אם לא ברור רצונו האמיתי להיכנס ליהדות, אם אינו מקבל עליו עול

א. הגדרת הגרות והקשיים בגיור קטן

הנושא "גרות בקטנים" אומר דרשני. לכאורה מה לגרות ולקטנים? קטן מוגדר בהלכה כמי שאין בו דעת, אין לו כושר החלטה ואין רצונו מחייב, גם אם יביע רצונו ומחשבתו הרי עוד לא הגיע לבגרות שכלית, ואין מתחשבים ברצונו וכמעשיו, ואילו גרות והליכה יסודן ברצונו של המתגייר, המילה והטבילה שהן הליכי הגרות. אינם מעשים שעם ביצועם בלבד הופך הגוי ליהודי, המילה צריכה להעשות לשם גרות, עם הטבילה צריך ב"ד להודיע למתגייר את מצוות התורה ועל המתגייר לקבלם, אין להליכי הגרות כל תוקף כל עוד אין המתגייר מביע רצונו והסכמתו המלאה להכנס ליהדות, ומה לקטנים שאין להם מחשבה אצל גרות?

בהל' אסורי ביאה (פי"ג הל"א ג) מביא הרמב"ם את הלכות גרות ומקורן, וז"ל: .. "בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה וקרבת. מילה היתה במצרים... וטבילה היתה במדבר... וקרבת... ובהל' ד: "וכן לדורות, כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה, צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן", על יסוד הפסוק "ככם כגור" (במדבר ט"ו, ט"ו) נלמדים במסכת כריתות (ט' א') הליכי הגרות מכניסת בני ישראל לברית במעמד הר סיני. ושלושה הם: מילה הנוהגת בזכרים, טבילה, וקרבת שהיה נוהג בזמן שבית המקדש היה קיים.

בפירוט יתר מביא הרמב"ם בפרק שלאחריו סדר הגרות: "כיצד מקבלין גירי הצדק? כשיבוא אחד להתגייר ויבדקו אחריו ולא ימצאו עילה, אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישאל

לאדם שלא בפניו, דין הזכיה שאדם יכול לזכות בשביל חברו נלמד מן התורה בפרשת נחלות ומפורש במסכת קדושין (מב.) ובר"ן לדעת רוב הראשונים דין זכיה הוא מתורת שליחות, כיון שהמדובר בזכות גמורה וברור שהזוכה מעוניין שהזכיה תיעשה עבורו — הרי "אנן סהדי", ברור לנו כמאה עדים, שאדם זה ודאי מסכים שהזוכה ישמש שלוחו וכאילו מינהו שליח לשם כך ושלוחו של אדם כמותו. כלל זה ש"זכין לאדם שלא בפניו" נאמר בכל התורה כולה, רב הונא מחדש לנו בסוגיא זו, שעצם פעולת הגרות, הכנסת אדם תחת כנפי השכינה, לגבי קטן זכות גמורה היא, והב"ד יכול להחליט ולבצע בשבילו את הגרות. דברי רב הונא אמורים רק בקטן שלא טעם טעם חטא, שאצלו עדיין אין שיקולים של העולם הזה, עוד לא הורגל לחיי הפקר מבלי עול תורה. לגביו השיקול הוא אמיתי, אם להישאר כגוי או להתקדש בקדושת ישראל ולהיכנס תחת כנפי השכינה, הרי שקטן ודאי זכות היא לו ליהפך יהודי, להיכנס לעם הנבחר ולאמונה האמיתית, ובזכיה יש כוח לבי"ד לגייר קטן מדין זכין לאדם שלא בפניו.

על דינו של רב הונא מביאה הגמ' מימרא בשם רב יוסף: "הגדילו יכולין למחות". גר קטן שטבל על דעת בי"ד, לכשיגדל ויעמוד על דעתו יכול הוא למחות ולבטל את גרותו, ודינו כגוי לכל דבריו. בעוד שגוי גדול כשמתגייר מדעתו לאחר שעבר את הליכי הגרות, הרי הוא כיהודי לכל דבריו, אין הוא יכול לבטל את יהדותו, אם יתחרט ויפרק עול הרי הוא יהודי מומר ולא גוי, הגרות שלו הרי הוא מעשה החלטי שאין אחריו ולא כלום — גר קטן שגרותו נעשית על דעת בי"ד הגרות מותנית ברצונו לכשיגדל, אם הגדיל ואין רצונו להישאר יהודי — הרי הוא כגוי לכל דבריו, הואיל וכל כח בי"ד לגיירו הוא משום שראו בדבר זכות לו — אבל כשהגדיל גילה דעתו שאין הדבר זכות לו, אין למעשה בי"ד כל תוקף, זכות המחאה היא רק בשעה שהגדיל ועמד על דעתו ואם בגדלותו נהג במצוות כישראל הרי שקיבל על עצמו את הגרות ואינו יכול למחות יותר.

בפירוש דברי רב הונא, שאפשר לגייר גר קטן על דעת בי"ד, ודברי רב יוסף שהגדילו יכולין למחות נחלקו הראשונים. השאלה היסודית שנתבארה בראשונים היא: מה ענין זכין לאדם שלא בפניו לרצונו של המתגייר להיכנס ליהדות — הרי כלל זה

תורה, הרי שאינו כשיר לגרות, הליכי הגרות לא יחולו עליו כלל, משום שאינו מתגייר, ואם כן כיצד אפשר לגייר גר קטן שאין בו דעת?

על מציאותם של גרים שנתגיירו בקטנותם, לומדים אנו במשניות מפורשות. לדוגמא במסכת כתובות (פ"א מ"ד): "הגירות והשבויה והשפחה שנפדו ושתגיירו ושתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד, כתובתן מאתים", המשנה עוסקת בשיעור סכום הכתובה של גירות שנתגיירה פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד. ושם (פ"ד מ"ג) שנינו: "הגירות שנתגיירה בתה עמה". גם משנה זו עוסקת בילדה שנתגיירה קודם שמלאו לה שלש שנים. ברור איפוא, שיש דרך לגייר קטן, והשאלה היא: כיצד תופסת גרות זו? מי מביע בה את הרצון להתגייר? כיצד מתבצעים בה הליכי הגרות שצריכים להעשות מדעתו של המתגייר? ואם יש גרות לקטן יש לברר למי הרשות לגייר אותו? מי הם הבעלים לקבוע לקטן את דתו ואמונתו, כל עוד לא הגיע לכלל החלטה עצמית? כמובן, שלא נוכל במסגרת זו למצות את הדברים לפרטיהם ננסה איפוא לעמוד על יסוד הגרות בקטנים כפי שהם משתקפים בסוגיא קצרה במסכת כתובות, ובשיטות הראשונות בפירוש סוגיא זו.

בכתובות (יא.) מביאה הגמרא מימרא של רב הונא: "גר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד", ומפרשת הגמרא משום "זכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו". גרות קטן מתבצעת על דעת בי"ד. דעתו, החלטתו ובצועו של בי"ד עומדים במקום דעתו של הקטן. סמכותו של בי"ד לבצע פעולות שע"י יהפוך הקטן מגוי ליהודי באה לו מדין זכיה. ידוע הכלל: "זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם אלא בפניו". כדי לחייב אדם בקנין, במצוה הקשורה בממון, או בכל מעשה אחר יכול רק המתחייב עצמו. אבל אין אדם יכול לחייב את חברו בפעולה כל שהיא אלא א"כ עשהו שליח ושלוחו של אדם כמותו. ברם, פעולה שהיא זכות גמורה לאדם וברור שהוא רוצה ומרוצה שתיעשה הפעולה עבורו, יכול גם אדם אחר לזכות בשביל חברו. אפשר לקנות לאדם מתנה או להקנות לו מתנה שהוא רוצה בה, גם אם המקבל אינו יודע על קיומה, זכות היא לו, וזכין לאדם שלא בפניו. מכוח הלכה זו מעמידים אפוטרופוסים על נכסי קטנים אף אם לא קבלו את הסכמתם, משום שברור שהדבר לטובת הקטנים, זכות היא להם וזכין

אמור כשיש צורך בפעולת זכיה או במעשה קנין, אולם ברור שמדין זכיה אין בסמכותו של ב"ד לחשוב עבור הקטן, וכיצד יכול ב"ד לקבל מצוות ולרצות להיכנס תחת כנפי השכינה במקום הקטן?

ב. קבלת גר קטן על דעת ב"ד ובעיית קבלת המצוות

לכאורה שאלה זו שואל הריטב"א בסוגיא, וזו לשונו: "אע"ג דגר בעלמא בעינן שיודיעוהו מצוות קלות וחמורות?" "ההוא למצוה ולא לעכב". כלומר, שהודעת המצוות היא עניין של לכתחילה ואינה מעכבת. אם בדיעבד גיירו גר מבלי שהודיעו לו מצוות — הגר גר. יש מהאחרונים שהביאו מדברי הריטב"א ראייה שישנה אפשרות של קבלת גרים גם מבלי קבלת מצוות כלל, שהרי הוא אומר שהיא למצוה ולא לעכב, אולם אם נדייק בדברי הריטב"א נראה שכוונתו לא על עצם הרצון הכנה להיכנס ליהדות ולקבל עול מצוות, הריטב"א שואל על הודעת מצוות קלות וחמורות. בעל "חמדת שלמה" מחלק בין שני מושגים בהל' גרות, בין "קבלת מצוות" לבין "הודעת מצוות". קבלת מצוות היינו הרצון להיכנס ליהדות ולקבל על עצמו עול תורה, דין זה הוא התנאי הראשוני לכל מתגייר, ומבלי שיגלה דעתו שרוצה הוא לקבל על עצמו עול מצוות אינו מתגייר כלל ולא חלות עליו הלכות גרות. לאחר תנאי זה, כשהביע המתגייר את רצונו לקבל עליו עול מצוות, באה "הודעת המצוות". על ב"ד להודיע לגר מצוות קלות וחמורות ועיקרי הדת ועל הגר לקבלם. הרצון הכללי הראשוני של קבלת מצוות ודאי שאינו עניין של לכתחילה. בלעדי רצון זה אין כאן מתגייר כלל. הריטב"א שואל בגרות קטנים רק על הודעת המצוות ומסיק שהליך זה של מצוות להודיע מצוות קלות וחמורות הוא למצוה ולא לעכב. אולם נשאלת השאלה: הרי לקטן אין גם רצון ראשוני זה להיכנס ליהדות וכיצד מקבלין גר קטן?

לאור היסוד שהזכרנו בדעת הרמב"ם אפשר להבין את הדברים. הרצון להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ולקבל עול תורה אינם הליך גרות אלא תנאי ראשוני, כדי שיהיה מועמד לגרות. בהליכי הגרות נאמר הכלל גר שלא מל או לא טבל אינו גר. כל זמן שלא נתבצעו בפועל הליכי הגרות — אינו גר, אולם הרצון להיכנס ליהדות אינה פעולה שחייבת

להיעשות בפועל, צריך לדעת את המציאות אם יש לפנינו אדם שמוכן להתגייר, שמוכן לקבל עליו עול של יהדות. כל הבחינות שעובר הגר אינם כהליך גרות אלא כידיעה אם אכן רצונו כנה, הבעת רצונו להיכנס לברית משמשת כהוכחה לב"ד שאכן אדם זה כשיר לעבור הליכי גרות. אם ברור רצונו של המתגייר גם מבלי פעולה כל שהיא הרי שיכול הוא לעבור הליכי גרות ואין כל צורך בפעולה מעשית שיודיע לנו שהוא מוכן להיכנס ליהדות. וא"כ לאור חידושו של רב הונא, שזכות היא לקטן להיכנס תחת כנפי השכינה ובודאי רוצה הוא להיות יהודי — הרי שיש לפנינו מתגייר ואפשר לגיירו.

יוצא איפוא, שדינו של רב הונא, שזכות היא לקטן להיכנס תחת כנפי השכינה מחדש לנו שני דברים: א. שהמציאות היא שהקטן מוכן להיכנס ליהדות ואפשר לגיירו ובודאי יקבל עליו עול תורה; ב. ב"ד מקבל סמכות מדין "זכין לאדם שלא בפניו". לשמש בא כוחו ושלוחו של קטן לבצע בו את המילה והטבילה לשם גירות. ומדוע לדברי רב יוסף יכול הקטן למחות לכשיגדיל? משום שהגרות כולה נעשתה מתוך הנחה. שזה רצונו של המתגייר, סמכותו של ב"ד באה מדין "זכין לאדם שלא בפניו" ואם הגדיל הקטן ועמד על דעתו והוכיח לנו שאין זה רצונו וזכותו, בטלה סמכותו של ב"ד ובטלה הזכיה. אם בכל דין "זכין לאדם שלא בפניו" נאמר הכלל לכשישמע הזוכה ויגלה דעתו שאינו חפץ בזכיה תתבטל הזכיה — נחלקו הראשונים: רבינו אפרים נכון בספרו "מחנה אפרים" עוסק בשאלה זו ומסיק להלכה שהדבר תלוי עד כמה היתה הזכות גמורה בשעת הזכיה. עכ"פ בגרות, שיש מקום לומר שאין הזכות גמורה, אם גילה המתגייר דעתו שאינו חפץ בגרות, ברור שלגביו אינה זכות ואין במעשה ב"ד כלום.

שיטה אחרת בשאלה על קבלת עול תורה בגר קטן — מוצאים אנו בסוף דברי התוס' סנהדרין (סח ב, ד"ה קטן) בעלי התוס' שם דנים בארוכה בהל' זכיה בקטן, אם היא מן התורה או מדרבנן. וזה לשונם שם: "ואע"ג דאמרינן בכתובות הגדילו יכולין למחות — הא אמרינן דכשגדלו שעה אחת ולא מיחו שוב אין יכולין למחות, דמועיל להו מילה וטבילה של קטנות שהיתה בגופם ואין חסרים אלא קבלת מצוות ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה". הרי שלא

מדברינו לעיל בדעת הרמב"ם, רואים התוס' את קבלת המצוות, לא רק כידועה לפני הליכי הגרות אלא כפעולה הכרחית, כשאר הליכי הגרות שבלעדיהם בפועל הגר אינו גר, ואיך מועילה הגרות בקטנים — מפרשים התוס', קטן שאינו מסוגל לקבל עול מצוות, שעדיין אינו חייב במצוות גם אם יהיה כיהודי, כל זמן שהוא קטן, הרי שאין הליך זה מעכב מבי"ד לבצע בו גרות, ודינו כנקבה שאינה עוברת מילה. בינתים נכנס הוא ליהדות רק ע"י מילה וטבילה, אולם כשיגדל יצטרך לעבור הליך נוסף ולקבל עליו עול מצוות. אם התנהג כיהודי — הרי שנשלמה הגרות עם גדלותו, ואם מיחה — הרי שבטלה הגרות.

ג. מיהו גר קטן. ולמי הסמכות לגיירו

שתי שיטות-ראשונים אלו עוסקות בשאלה כיצד אפשר לגייר גר קטן, אולם עדיין חסרה לנו ההגדרה מי הוא גר קטן, מי הם הבעלים לקביעת דתו ואמונתו של הקטן, האם כל גוי קטן זכות היא לו להתגייר ואפשר לחטוף קטני גויים ולהכניסם ליהדות. על דברי רב הונא "גר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד" מגדיר רש"י "גר קטן, שאין לו אב, ואמו הביאתו להתגיר". משמע שבי"ד אינו נזקק לגייר גר קטן אלא א"כ אמו מביאתו להתגייר. וכך ברשב"א וריטב"א: "אין בי"ד מחזרין למול עובדי כוכבים קטנים מעצמם". סברא זו מובאת גם בתוס', כתובות (מד א, ד"ה הגירות): "ועוד, שאין סברא שיטבילוהו על דעת בי"ד, שאין מטבילין גר קטן על דעת בי"ד אלא א"כ הוא תובע להתגייר". סברא זו, שאין לגייר גר קטן אלא א"כ הוא תובע להתגייר, אפשר לתת בה שני טעמים: א. כל זמן שאין תביעה לגייר מה לו לבי"ד להיכנס לדבר? הנטיה היא אף כשגר בא להתגייר לדחותו, כי אין שום מצוה לגייר גרים, ומה לנו לרדוף אחר גרים? רק אם הוא רוצה להתגייר או הוריו רוצים בדבר נזקק בי"ד להלכה זו. ב. הרי כל סמכותו של בי"ד היא רק מכוח הזכות לקטן ו"זכין לאדם שלא בפניו". אם הביע הקטן נכונות להתגייר יכולין אנו לסבור שזכות היא לו, אולם אם לא הביע נכונות להתגייר כלל, אם אמו לא הביאתו, מנין לנו שזכות היא לו להיכנס תחת כנפי השכינה? זאת ועוד. הרי אם הגדיל יכול הוא למחות וכל זמן שלא הביע נכונות להתגייר הרי ודאי ימחה לכשיגדל, ומה הועילו חכמים בתקנתם?

מסיבות אלו ברור, וכך גם נפסקה ההלכה שאין לבי"ד להזדקק לבצע גרות בקטנים בלא תביעה לגייר מצד המתגייר או מצד הוריו. השאלה היא מה הדין אם בי"ד גייר בדיעבד גר קטן בלא תביעה לגייר, או שבי"ד ראה לאור נסיבות הכרחיות צורך לגייר גוי קטן — האם גרות זו תופסת? שאלה זו תלויה בשני טעמים שהכאנו לעיל מה הטעם בתביעה לגייר מצד המתגייר. אם הצורך בתביעה מצד המתגייר רק משום שבלאו-הכי אין בי"ד נזקק לכך, משום שאין צורך בדבר — הרי בדיעבד הגרות חלה, או כשבי"ד רואה צורך לגייר גר קטן — הרי שיכול הוא לגיירו גם בלא בקשתו. אולם אם נניח שכל ההלכה של רב הונא, שזכות היא לקטן להתגייר, אמורה רק לאחר שהקטן הביע רצונו להתגייר או שהוריו דורשים זאת עבורו — הרי שמבלי ידיעה זו אין לבי"ד סמכות לגייר גר קטן וגם אם גיירו — בדיעבד אין הגרות חלה כלל.

מדברי רוב הראשונים: רש"י, הרשב"א, הריטב"א והמאירי נראה שאין לגייר גר קטן אלא מדעת אמו, או שהגיע לכלל דעת ותובע להתגייר, אולם יש ראשונים הסוברים אחרת. תוס' רי"ד בכתובות שם מפרש: "גר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד. פי' אע"פ שאין לו אב ואם... או ששבו ישראל קטני פלשתים ב"ד מלין אותם והרי הם כישראל לכל דבר". הרי לפי דבריו יש בסמכות בי"ד לגייר גר קטן גם מבלי כל תביעה מצדו לגייר. הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה לא פירש מיהו גר קטן. אולם מצאנו הלכה מפורשת בהל' עבדים, שלכאורה נראית דעתו כדעת התוס' רי"ד. וז"ל שם (פ"ח ה"כ): "ישראל שתקף עכו"ם קטן... והטבילו לשם גר — הרי זה גר, לשם עבד הרי זה עבד, לשם בן חורין — הרי זה בן חורין". הכ"מ במקום מצייין מקור הרמב"ם מדברי רב הונא "גר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד". לכאורה מפורש בדברי הרמב"ם שאפשר להטביל כל גוי קטן ולהפכו ליהודי. אולם דברי הרמב"ם נראים שאינם כפשוטם. ראשית, הוא מביא הל' זו בהל' עבדים — מדוע לא הביאה בהלכות איסורי ביאה בפרקים העוסקים בהל' גרות? שנית, הרי הרמב"ם אומר: "ישראל שתקף עכו"ם קטן והטבילו לשם גר, הרי זה גר" — מדוע לא הזכיר שצריך בי"ד ודעת בי"ד על מנת לגייר קטן? ב"אור שמח" (הל' עבדים הלכה כ') מביא מקור לדברי הרמב"ם מירושלמי מפורש ביבמות פרק הערל, גם ב"קרן אורה" ליבמות

בתשובותיו "דעת כהן" ליורה דעה. סברא זו, שאין לגייר גר קטן כל עוד לא ברור שיגדל ויקבל עול מצוות אינה רק שאלה רעיונית, מה יותר טוב לקטן עכו"ם להישאר גוי גמור הפטור מן המצוות או להיכנס לעול תורה ולהתחייב בעונשין על כל עבירה. גם אם נניח שיש צד זכות להיות ישראלי שאינו מקיים מצוות, הרי הגרות מותנית בקבלת מצוות והגרות בקטנים חלה רק מתוך הידיעה הברורה שזכות היא לו ובדאי יקבל מצוות, ואם אין תנאי זה הרי שאין סמכות לבי"ד להטבילו כלל.

ד. מחלוקת הראשונים בסמכותו של בי"ד לגייר קטן

בדברי רש"י שהזכרנו מצאנו חילוק יסודי בין סמכות האב לגייר את בנו לסמכות האם לגבי בנה. רש"י מזכיר "גר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד" — שאין לו אב ואמו מביאתו להתגייר, משמע שאם יש לו אב אין צורך בדעת בי"ד כלל. כך פסק גם השו"ע, "עכו"ם קטן שיש לו אב — אביו מגיירו", החלוק היסודי בין עכו"ם שאביו מגיירו לעכו"ם המתגייר מעצמו מוזכר כבר בדברי הגמ', הגמ' בכתובות מביאה מקור לדברי רב הונא שבי"ד יכול לגייר קטן מדברי המשנה בכתובות שיש מציאות של גר קטן, ומשיבה הגמ' — "הכא במאי עסקינן שנתגיירו בניו ובנותיו עמו דניחא ליה במאי דעבוד אבוהון". המציאות שיש גר קטן, אינה מאשרת את סברת רב הונא שזכות היא להתגייר ובי"ד יכול לגייר גר קטן. דברי המשנה אפשר להעמיד בגר שנתגייר יחד עם בניו הקטנים רק בדין זה ודאי זכות היא לבנים להתגייר, לא מצד עצם הגרות, אלא מצד שמעונינים הם וטובתם היא להיות בני דת אביהם ולעשות רצון אביהם, אולם בלא אביהם אין ראייה שעצם פעולת הגרות זכות היא להם. מדברי הגמ' נראה שיפה כוח האב המגייר משום שכאן ודאי זכות היא לבנים להתגייר. אולם בדברי רש"י (כתובות שם, ד"ה על דעת בי"ד) יש כמה מילים נוספות השופכות אור חדש על הלכה זו, וז"ל: "שלשה יהיו בטבילתו כדין כל טבילת גר שצריכים שלשה והן נעשין לו אב והרי הוא גר על ידיהן". רש"י מגדיר כאן שכל כוחו של בי"ד להטביל גר קטן הוא משום "שהן נעשין לו אב", הם עומדים במקום אביו, שלו הזכות לגייר את בנו, מהי העדיפות שיש לו לאב ומה כוח בי"ד יפה בזה שהן נעשים לו אב לא פירש רש"י, אולם

ציין מקור זה לדברי הרמב"ם. ונראה מדברי הירושלמי שדין זה נאמר בהל' עבדים בלבד. הרמב"ם כותב: "ישראל שתקף עכו"ם קטן" — כלומר, שקנה בו קנין עבדות. בתור ארון לעבד יכול הוא להטבילו לשם עבדות או לשם גרות. כשם שטבילת העבדות נעשית על דעת הארון כך טבילת הגרות נעשית על דעת הארון. אולם אין מכאן ראייה לכל גר קטן שאין לו בעלים שבי"ד יכול להטבילו.

הרמ"א (בדרכי משה על הטור), מביא בשאלה זו מחלוקת ראשונים מפורשת להלכה, המרדכי בכתובות כותב שבי"ד שגיירו מעצמו אינו גר, ואילו הר"ן כותב בסיכום הסוגיא: "ולענין הלכה קימ"ל כרב הונא דאמר דגר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד ולא שיהו בי"ד מצווין לחזור ולמול את העכו"ם מעצמם, אלא שאם בא התינוק מעצמו או שהביאתו אמו, או שעשו כן בי"ד מעצמן, מהני". הרי שלדעתו להלכה תופסת הגרות גם אם בי"ד גיירו מעצמן. מר"ן בשו"ע (יו"ד סי' רסח ס"ז) פסק להלכה: "עכו"ם קטן, אם יש לו אב יכול לגייר אותו, ואם אין לו אב ובא להתגייר או אמו מביאתו להתגייר, בי"ד מגיירין אותו". מתוך שהביא השו"ע רק את שתי האפשרויות הראשונות שבדברי הר"ן ולא הזכיר השלישית, משמע שפוסק להלכה שלא כהר"ן שאין לבי"ד לגייר קטן מעצמן מבלי תביעה לגיור. וכן דייק הש"ך (ס"ק ט"ז שם).

אולם גם אם יש תביעה לגרות מצד הקטן או מצד אמו, אם הנסיבות מוכיחות שאין הגרות זכות לקטן וידוע לבי"ד שלא יתחנך ליהדות ויקבל עליו עול תורה — הרי שאין הגרות זכות לקטן ואין לבי"ד לגיירו. בשו"ת מטה לוי הביא תשובה מהגאון ר' יצחק אלחנן מקובנא, שדן בתביעה של יהודי שנולד לו בן מן הנכרית אם יש לבי"ד לגיירו, וכתב: דין זה שמטבילין אותו על דעת בי"ד אינו אלא במי שיש לו נאמנות על יהדות כראוי, בזה אמרו זכות היא לו, מה שאין כן בנדון דידן, שהאב יצא מן הכלל והרי הוא כמומר לכל התורה כולה, אין זה זכות אלא חובה". הלכה זו, שזכות בי"ד לגייר קטן מותנית בידיעה ברורה שהילד יגדל כיהודי ויקיים מצוות, מובאת ברוב ספרי האחרונים: בשו"ת מהר"ם שיק, בשו"ת תעלומות לב לר' אליהו בן שמעון ובשו"ת גנת ורדים, האחיעזר הביאה בתשובותיו (חלק ג' בסי' כ"ח) וכן פסק להלכה מרן הגרא"ה קוק, וזכ"ל,

שמצות מילה מוטלת על האב, ואם אין אב — לבי"ד, ולא על האם שאינה מצווה למול את בנה, כך הזכות לקביעת דת מסורה לאב או לבי"ד ולא לאם.

שאלה דומה מצאנו באחרונים בנושא זה: מה היא הגדרתו של אב לגבי גיור בנו, יש אב שהוא אבי הילד מבחינה טבעית. אולם מבחינה משפטית אינו בנו, לדוגמא: גר שנתגייר הכלל לגבי יחוסו המשפחתי הוא "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", מבחינה משפטית אין לגר כל יחס משפחה למשפחתו הנכרית, והרי הוא כקטן שנולד, אחיו הגויים אינם אחיו ובניו אינם בניו, אמנם אביהם הוא מבחינה טבעית ולא מבחינה הלכתית. וכאן מתעוררת השאלה: אב שנתגייר ולאחר שנעשה יהודי בא לגייר את בנו, אם יש לו דין אב לגבי בנו או לא? בשאלה זו עסקו גדולי האחרונים. התויר"ט בקדושין (פ"ג מי"ג) סובר שדין זה נאמר רק על מי שנקרא אביו מבחינה משפטית. מהר"י טולידו תמה על דברי התוס' יו"ט אלה. אם זכות האב לגייר את בנו משום דניחא ליה במאי דעבוד אבוהון, מה לי אב גוי או יהודי הרי הבן נגרר אחריו?

בספר תעלומות לב לר' אליהו בן שמעון מצאנו בשאלה זו חלופי דברים בין שני גדולי הפוסקים, בין המחבר לבין ר' חיים פרנקו. גם בשו"ת מהר"ם שיק יש משא-ומתן הלכתי בין בעל המטה לוי לבין המחבר שמסתפק בזה. הרב קוק בספרו דעת כהן פוסק להלכה שהאבהות הטבעית היא הקובעת. חידוש נוסף מצאנו שם, שיחכן שגם מאמץ שאינו אביו, לא מבחינה טבעית ולא מבחינה הלכתית, יהיה לו דין אב, שהרי אותו ילד ודאי ניחא ליה במה שרוצים מאמציו, ונראה שיסוד שאלה זו שוב קשור בדברי רש"י והמאירי, אם כוח האב הוא לא רק משום שהבן רוצה במאי דעבוד אביו, אלא שלאב יש סמכות לקבוע דתו של בנו, עניין הבן מסור לאב "לקדשו בקדושת אמונה", הרי שסמכות זו נתונה רק לאב שהוא אביו מבחינה הלכתית.

מוצאים אנו בפירוש המאירי הוספה, המפרשת כוונתו של רש"י: "כלומר שאותם הבאים לגיירו מודיעין את הדבר לבי"ד ומגיירים אותו על דעתם כאילו הם אבותיו של זה, שיהא ענינו מסור להם כדרך שעניין הבן מסור לאב להכניסו לברית ולקדשו בקדושת אמונה". האב הוא האחראי לעתידו של בנו, מצווה הוא על חנוכו ועל מצוותיה מצאנו שהתורה הטילה את מצוות הבן על האב, למולו, לפדותו, ללמדו תורה ולהשיאו אשה, האב הוא האפטרופוס הרוחני של בנו וכידו לקבוע את דתו ואמונתו ולכן יש לו כוח לגיירו, לשיטת רש"י והמאירי, סמכות בי"ד לגייר קטן נובעת מכוח האב, שהן נעשים לו אב, אם אין אב בי"ד ממלא מקומו של האב, בי"ד בכל דור ודור אביהן של יתומים, כשם שמצות מילה המצווה היא על הבן, בקטנותו הטילה התורה את מצוות הבן על האב, ואם אין לו אב חלה המצווה על הבי"ד למולו, כן בי"ד נעשין לו אב והם אפטרופוסין על חינוכו ואמונתו.

ביסוד זה שמצאנו בדעת המאירי, שזכות האב לגייר את בנו אינה רק זכות חזקה יותר דניחא ליה במאי דעבוד אבוהון אלא דניחא ליה במאי דעבוד אבוהון משום שהוא האפטרופוס הרוחני שלהם ולו הזכות לקבוע את גורלם, אפשר להבין כמה מחלוקות ראשונים להלכה. מדברי רש"י וכמה ראשונים משמע שיש הבדל בין זכות האב לזכות האם. האם צריכה בי"ד ואילו האב אינו צריך בי"ד. אולם ראשונים אחרים אינם מחלקים בין אב לאם, וכך כותב הריטב"א (עי' בשיטמ"ק): "מה לי אב ואם לענין זה הרי כשם שהבנים נגררין אחר האב נגררין אחר האם". אם הסברא היא שגרות האב עדיפה משום דניחא ליה במאי דעבוד אבוהון, הרי דעתם על אמם לא פחות מעל אביהן ואולי נגררין אחריה יותר, אם הקשר הנפשי הוא הקובע מה בין אב לאם, אולם לשיטת רש"י והמאירי בזכות האב אין רק זכות מכוח הקשר הנפשי אלא שלאב הבעלות לקביעת חינוכו של בנו זכות זו נתונה מן התורה לאב ולא לאם, כשם